

PEDOGOG-PSIXOLOGNING KASBIY TIZIMDAGI HISSIY (EMOTSIONAL) KOMPETENSIYA VAKOLATLARI

Avlaqulov Bobir Ro‘ziqulovich¹, Shoirra Nazarova², Abduraimov Elyor³

¹University of Tashkent for Applied Sciences, Teacher of the department “Psychology” Street Gavxar-1
Tashkent 100149 Uzbekistan

^{2,3}Toshkent amaliy fanlar universiteti, “Psixologiya” yo‘nalishi talabasi

¹e-mail: boburaslan1821@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada “*Hissiy kompetensiya*” tushunchasining muhim xususiyatlari keltirilgan. Pedagogika-psixologiyaning kasbiy malakasi, mutaxassisning batafsil tahlili berilgan psixologik va pedagogik tadqiqotlar kontekstida haqiqiy kompetensiya samarasi qayd etiladi.

Maqolada quyidagilar ko‘rsatilgan pedagog-psixologning shaxsiy kompetensiyasidagi ahamiyati hissiy qobiliyatlar (empatiya, refleks - bu, o‘zini o‘zi boshqarishi va boshqa odamlarning his-tuyg‘ularini boshqarish nazarga olingan). Pedagog ishining o‘ziga xos xususiyatlari-psixologning ta’kidlashicha, mutaxassis professionallarga qarshi turishi kerak, qiyin holat, hissiy holatingizni boshqarishi shart. “*Hissiy*” tushunchasining xorijiy analogi “*qobiliyatlar*” bu “*hissiy aql*” hisoblanadi. “*Hissiyot*” ning konkuren tushunchalarini tahlil qilish asosida “original qobiliyatlari”, “hissiy aql” hissiy kompetensiya bilan belgilanadisti.

Ushbu ta’riflarga ularning tarkibiy qismlari turli xil ta’kidlangan yondashuvlarda ochib berilgan. Ichida hissiy kompetensiyaning tarkibi funktsiyalari bilan to‘rtta asosiy komponentni ajratib turadi:

-*HK-moregulyatsiya* (impulslarni boshqarish va hissiyotlarni boshqarish, his-tuyg‘ularni ifodalash, salbiy narsalarni blokirovka qilish, hissiy holatlar);

-*munosabatlarni tartibga solish* (ijtimoiy ko‘nikmalar, o‘zaro munosabatlarni o‘rnatish qobiliyati-boshqalar bilan tikish);

-*aks ettirish* (o‘z-o‘zini anglash, his-tuyg‘ularni oqilona tushunish, o‘z-o‘zini aniqlash-motivlar);

-*empatiya* (hissiy-kognitiv markazsizlashtirish).

Kalit so‘zlar: pedagog-psixolog, kasbiy kompetensiya, hissiy kompetensiya, o‘zini-o‘zi tartibga solish, munosabatlarni tartibga solish, aks ettirish, empatiya.

Zamonaviy sharoitda ta’lim tizimida global o‘zgarishlar ro‘y bermoqda axborot, kommunikatsiya, kasbiy va boshqa sohalar o‘zgarmoqda, qiymat yo‘nalishlari, maqsadli munosabat, pedagogik vositalar sodir bo‘lyabdi. Ta’limning mazmuni, uslubiy, texnologik jihatlarini tuzatishga ehtiyoj sezilyabdi.

Bundan tashqari, pedagogik mutaxassisliklar mutaxassislariga qo‘yiladigan talablar ham o‘zgarib boradi, xususan, psixolog va o‘qituvchilar ham. Zamonaviy pedagog-psixolog nazariy va amaliy jihatdan professional muammolarni hal qilish, yaratish, qo‘llash va kasbiy faoliyat tizimini o‘zgartirishga tayyor bo‘lishi kerak.

V. Zamorskaya pedagog-psixologning muvaffaqiyatli bo‘lish uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan murakkab psixologik ta’lim sifatida uning kasbiy mahoratini belgilaydi. Bu sohada kasbiy faoliyat, faoliyat va rol (bilim), ko‘nikmalar) va shaxsiy (kasbiy muhim fazilatlar) xususiyatlari tizimini o‘z ichiga oladi, [2]. V. I. Stenkova, psixologning kasbiy mahoratini hisobga olgan holda, maxsus (usul va texnikaga ega bo‘lish), shaxsiy (qobiliyat o‘z-o‘zini anglash, doimiy kasbiy o‘sis), kommunikativ (mahorat ta’lim jarayoni sub’ekti bilan munosabatlarni o‘rnatish) va aks ettirish, (kasbiy faoliyatini tartibga solish qobiliyati, yetarli tushuncha) kompetensiyalarni jamlaydi. [6].

T. V. Zamorskaya pedagog uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalar to‘plamini o‘rganish belgilangan kasbiy maqsad va vazifalarni bajarish uchun mas’ul ekanligini ko‘rsatadi.

Psixolog ijtimoiy-me’yoriy (o‘z ishining ahamiyatini anglash) imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak:

-kasbiy missiyani qabul qilish;

-tartibga soluvchi asosiy hujjatlarni bilish, ta'lim tizimi muassasalarining faoliyati, xizmatning mazmuni va yo'nalishlari, ta'limning amaliy psixologiyasi, sub'ektlar faoliyatining xususiyatlari, ta'lim maydoni;

-psixologik rejalashtirish va tashkil etish qobiliyatlari (optimal algoritm bo'yicha pedagogik ish);

-psixologik va pedagogik (egallik diagnostika tekshiruvini tashkil etish usullarni, ko'nikmalarini tuzatish ta'siri);

-turli pedagogik psixologik xususiyatlar o'quv-tarbiya jarayonini amalga oshirishning xususiyatlari, mutaxassisliklari va ta'lim muassasalari;

-bola va kattalarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy qonuniyatlar va omillarni bilish;

-samarali usullar, vositalar, shakllar va mehnatning psixologik va pedagogik natijalariga erishishga qaratilgan usullar;

-psixolog shaxsining bolalar, o'qituvchilar va ota-onalar manfaatlariga (ijtimoiy-idrok komponenti va kontseptual va psixologik kompetentsiyalar) yo'naltirilganligi.

-turli guruhlariga kiritilgan odamlarning xulq-atvori va insonni inson tomonidan idrok etish va tushunish xususiyatlari, kommunikativ tarkibiy qism munosabatlarining xususiyatlarini bilish;

-shaxslararo muloqotning turli shakllari, usullari va usullarini bilish va ularga egallik qilish, samarali o'zaro ta'sirni o'rnatish;

-Potopsixologik komponent-mahorat o'zingizning psixologik resurslaringizni rivojlantirish va ulardan foydalanish, kasbiy faoliyat samaradorligi;

-Pedagog-psixolog o'z faoliyati va shaxsiyati, kuzatuvchanlik, tushunchasi, xushmuomalalik, xushmuomalalik, refleksivlik, hissiyot va empatiya, afzalliklari va kamchiliklarini bilishi bu kasbiy kompetentsiya tuzilishini tashkil qiladi.[2].

Pedagog-psixolog ishining o'ziga xos xususiyati shundaki, mutaxassisga quyidagilar kerak kasbiy qiyinchiliklarga qarshi turish, hissiyingizni boshqarish holati, ta'sir qilish xususiyatlarini aniqlash, (sezgirlikni ko'rsatish qobiliyatlari, boshqalarning pozitsiyasini tushunish, individuallikni tushunish va boshqa odamning o'ziga xosligi, empatiya unga hamdardlik, aks ettirish) bu kasbiy kompetentsiya tuzilishini tashkil qiladi.[2].

Pedagog-psixolog ishining o'ziga xos xususiyati shundaki, mutaxassisga quyidagilar kerak, kasbiy qiyinchiliklarga qarshi turish, hissiyingizni boshqarish holati, ta'sir qilish xususiyatlarini aniqlash, sezgirlikni ko'rsatish qobiliyatlar, boshqalarning pozitsiyasini tushunish, individuallikni tushunish va boshqa odamning o'ziga xosligi, unga hamdardlik, aks ettirish. Bundan tashqari, kasb pedagog-psixolog doimiy psixo-emotsional holat ortiqcha yuklar bilan birga keladi, hissiy zo'rliq, hissiy charchash va boshqalar. Shuning uchun, pedagog-psixologning boshqa odamlar shaxsiyati tarkibida eng katta ahamiyatga ega hissiy qobiliyatlar (empatiya, aks ettirish, o'zini o'zi boshqarish va his-tuyg'ular va his-tuyg'ularni boshqarish). **"Hissiy qobiliyat"** tushunchasining xorijiy analogi **"hissiy aql"** deya ta'riflanadi. Ushbu atama amerikalik psixologlar P. Salovey va J. Mayer va boshqalar tomonidan birinchi marta 1990 yilda hissiy, hissiy charchash ilmiy muhitga kiritilgan.[10]

Hissiy intellekt o'z his-tuyg'ulari va boshqalarning his-tuyg'ulari quyidagicha talqin qilingan, uch turdagi qobiliyatlardan tashkil topgan murakkab konstruktsiya: identifikatsiya va ifoda, hissiyotlar, hissiyotlarni tartibga solish, fikrlashda hissiy ma'lumotlardan foydalanish va faoliyat.

O'z navbatida, har bir qobiliyat turi tarkibiy qismlardan iborat edi. Tuyg'ularni aniqlash va ifodalash qobiliyati ikkita komponentga bo'lingan, ulardan biri u o'ziga, ikkinchisi esa o'z his-tuyg'ulari va boshqalarning his-tuyg'ulari boshqalarning his -tuyg'ulariga qaratilgan.[10]. Hissiy intellekt quyidagicha talqin qilingan uch turdagi qobiliyatlardan tashkil topgan murakkab konstruktsiya: identifikatsiya va ifoda hissiyotlar, hissiyotlarni tartibga solish, fikrlashda hissiy ma'lumotlardan foydalanish va faoliyat. O'z navbatida, har bir qobiliyat turi tarkibiy qismlardan iborat edi. Tuyg'ularni aniqlash va ifodalash qobiliyati ikkita komponentga bo'lingan, ulardan biri bu o'ziga, ikkinchisi esa boshqalarning his -tuyg'ulariga qaratilgan. Birinchi komponentga og'zaki va og'zaki bo'lmagan subkomponentlar, ikkinchisida og'zaki bo'lmagan subkomponentlar idrok va hamdardlik. Tuyg'ularni tartibga solish ikki komponentdan iborat edi: ularning va boshqalarning his-tuyg'ulari. Fikrlashda hissiyotlardan foydalanish bilan bog'liq uchinchi qobiliyat turi va faoliyat,

moslashuvchan rejalashtirish, ijodiy fikrlash tarkibiy qismlarini o'z ichiga olgan, yo'naltirilgan e'tibor va motivatsiya.

Keyinchalik ushbu model takomillashtirildi. Yangi tushunchalar asosida tuyg'ularda mavjud hissiy intellekt ma'lumotni qayta ishlash qobiliyati sifatida talqin etila boshlandi: hissiyotlarning ma'nosini, ularning bir-biri bilan bog'liqligini aniqlash, fikrlash va qabul qilish uchun asos sifatida hissiy ma'lumotlardan foydalanish yechimlari izlandi.

Murakkab modelga ko'ra o'zida quyidagi aqliy qobiliyatlar, hissiy intellekt quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- fikrlashda hissiyotlarni assimilyatsiya qilish;
- farqlash va hissiyotlarni ifodalash;
- hissiyotlarni ongli ravishda tartibga solish;
- hissiyotlarni tushunish (tushunish) [9].

yillarda biroz hissiy aqlga qarash boshqacha bo'lgan boshqa modellar ham paydo bo'ldi. Eng mashhurlari D. Goleman va R. Bar fikrlash va qabul qilish uchun yechimlar asos sifatida hissiy ma'lumotlardan foydalanish taklif etildi.[1]

Muallifning fikriga ko'ra, aql beshta hissiy tarkibiy qismni o'z ichiga oladi:

-boshqaruv hissiy holatlar (hissiyotlarni boshqarish va istalmagan hissiy holatlarni almashtirish tegishli holatlar);

-hissiy holatlarni aniqlash va nomlash, tuyg'ular, fikrlash va harakat o'rtasidagi munosabatlarni tushunish;

-o'qish qobiliyati boshqa odamlarning his-tuyg'ulari, ularga sezgir bo'lish va boshqalarning his-tuyg'ularini boshqarish;

-muvaffaqiyatga hissa qo'shadigan hissiy holatlarga kirish qobiliyati;

boshqa odamlar bilan qoniqarli shaxslararo munosabatlarga kirish qobiliyati va ularni qo'llab-quvvatlash.

Keyinchalik D. Golman hissiy intellektning tuzilishini o'zgartirdi. Sub'ekt hozirgi vaqtda u to'rtta komponentni o'z ichiga oladi:

-o'z-o'zini anglash, o'zini o'zi boshqarish, ijtimoiy tushunish va munosabatlarni boshqarish.

Hissiy intellekt tushunchasi ba'zilar I. N. Andreeva, G. G. Garskova, D. V. Lyusin, M. A. kabi mahalliy olimlar tomonidan ham ko'rib chiqiladi, Manoylova, A. I. Chebotar, E. L. Yakovleva, keyinchalik D. Golman hissiy intellektning tuzilishini o'zgartirdi.

Shunday qilib biz, hissiy intellekt, shuningdek, kompetentsiya, qobiliyat tushunchasi orqali talqin qilingan, maxsus shaxsning aqliy faolligi-uning bir qismi bo'lgan hissiy kompetentsiya kasbiy kompetentsiyaning shaxsiy tarkibiy qismining hissiy tarkibiy qismi pedagog-psixolog haqida gapirish qonuniy deb topdik. G. V. Yusupovanning fikricha, turli xil, aqliy qobiliyatlar va kompetentsiya bir xil psixologik mexanizmlar bilan bog'liq deb hisoblanadi.[8]

E. V. Libina, stressga javob berishda individual farqlarni o'rganish (doirasida diffirensial psixologiyasi), hissiy kompetentsiya tushunchasini kiritadi, bu shaxsning hissiyotlar va maqsadli xatti-harakatlar optimal muvofiqlashtirishni amalga oshirish qobiliyati sifatida belgilaydi. Keyinchalik muallif psixoterapevt nuqtai nazaridan kontseptsyani ko'rib chiqadi hissiy kompetentsiya, unga qarshi himoya xatti-harakatlari va shu bilan birga uning tarkibi, tuzilishi va xususiyatlarini soyada qoldirish

integral shakllanishni tahlil qiladi.[3]

Biz G. V. Yusupovanning o'z-o'zini tartibga solish va tartibga solish uchun rivojlanayotgan qobiliyatlar guruhi sifatida kompetentsiya o'z his-tuyg'ulari va his-tuyg'ularini tushunish orqali shaxslararo munosabatlar atrofdaqilar hissiy nuqtai nazariga amal qilamiz.[8]

U hissiy kompetentsiyaning ikkita tarkibiy qismini aniqlaydi:

- kognitiv (tushunish) va xulq-atvor (boshqarish). Har bir komponentda ikkita vektorlar:
- ichki o'ziga yo'naltirilgan va tashqi-boshqalarga yo'naltirilgan.

Kognitiv vektor, bir tomondan, o'z-o'zini anglashga qaratilgan aks ettirish hodisasi, boshqa tomondan-boshqalarga e'tibor qaratish bilan hissiy jihatdan empatiya hodisasi deb nomlanuvchi "men" ning kognitiv markazsizlanishi.[8]

Moslashuvchan xulq-atvor reaksiyalari xatti-harakatlarning o'zini o'zi boshqarish (xulq-atvor vektori) orqali amalga oshiriladi, o'ziga yo'naltirilgan) va boshqalar bilan munosabatlarni tartibga solish (xulq-atvor vektori, boshqalar bilan o'zaro munosabatlarga qaratilgan).

Shunga ko'ra, hissiy kompetentsiya tarkibida to'rttasi ajralib turadi funktsiyalari bilan asosiy komponentlar:

-o'z-o'zini boshqarish (impulsni boshqarish va boshqarish hissiyotlar, his-tuyg'ularni ifodalash, salbiy hissiy holatlarni blokirovka qilish);

-o'zaro munosabatlarni tartibga solish (ijtimoiy ko'nikmalar, munosabatlarni o'rnatish qobiliyati boshqalar tomonidan);

-aks ettirish (o'z-o'zini anglash, hissiyotlarni oqilona tushunish, aniqlash o'z motivlari);

-empatiya (hissiy-kognitiv markazsizlashtirish).

Ushbu komponentlarning juft kombinatsiyasi to'rtta funktsional blokni hosil qiladi hissiy kompetentsiya:

-xulq-atvor bloki (o'zini o'zi boshqarish - tartibga solish boshqalar bilan munosabatlar);

-kognitiv blok (aks ettirish - empatiya);

-intrapersonal blok (o'z-o'zini tartibga solish - aks ettirish);

-shaxslararo birlik (boshqalar bilan munosabatlarni tartibga solish -empatiya).

Shunday qilib, hissiy kompetentsiya konstruktsiyasi to'rttadan iborat

asosiy komponentlar-o'z-o'zini tartibga solish, munosabatlarni tartibga solish, aks ettirish va empatiya, to'rtta funktsional blokni tashkil etadigan – xulq-atvor, kognitiv, intrapersonal va interpersonal.

Biz hissiy kompetentsiyaning asosiy shaxslararo o'zaro ta'sir jarayonidagi ma'no tarkibiy qismlarini va ularni qisqacha tavsiflaymiz .

Ko'zgu. Umuman olganda, aks ettirish insonning aniqlash qobiliyatini o'z ichiga oladi, ayni paytda u qanday his-tuyg'ularni boshdan kechirmoqda, jismoniy holati va ichki dialogga; ushbu hissiyotni uning nomi bilan bog'lash;

-qaysi asosiylarini aniqlang tuyg'ular boshdan kechirilgan murakkab tuyg'udan iborat bo'lib, hissiyot intensivligining o'zgarishini anglaydi va

bir hissiyotdan boshqasiga o'tish. Aks ettirish (o'z-o'zini anglash) umuman hissiy, hissiy, empatik, oqilona emas. Shuning uchun rivojlanish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa hissiy qobiliyatlar, o'z-o'zini anglash, his-tuyg'ularni anglash qanchalik chuqur bo'lsa. Xabardorlik tuyg'ular ularning ongda ro'yxatdan o'tishini anglatadi. Shuni ta'kidlash kerakki, ongda emas u yoki bu hissiy jarayon har doim qayd etiladi. Ushbu tezis bilan bog'liq ikki hodisani farqlash kerak aks ettirish (o'z-o'zini anglash) umuman hissiy, hissiy, empatik, oqilona emas. Shuning uchun rivojlanish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa hissiy qobiliyatlar, o'z-o'zini anglash, his-tuyg'ularni anglash qanchalik chuqur bo'lsa. Xabardorlik tuyg'ular ularning ongda ro'yxatdan o'tishini anglatadi. Shuni ta'kidlash kerakki, ongda emas u yoki bu hissiy jarayon har doim qayd etiladi. Ushbu tezis bilan bog'liq ikki hodisani farqlash kerak. Birinchi hodisa etarli jarayonga sub'ektiv ta'sir ko'rsatadigan alohida uyushgan jarayon faoliyat va tajriba (bu holda, odam nimanidir boshdan kechirayotganini biladi va bu tajriba avvalgilaridan farq qiladi). Ikkinchi hodisa-bu haqiqiy xabardorlik, bu sizning ahvolingizni bilishdan iborat. Bu og'zaki (belgi) bilan ifodalanadi

kategoriyalar. Ikkinchi turdagi xabardorlik hissiyotlarni boshqarish jarayonlarining markazida, ularning rivojlanishini oldindan bilish qobiliyatining asosi, ularning kuchi bog'liq bo'lgan omillarni bilish, davomiyligi va oqibatlari. Ikkinchisi hissiyotlar tilini bilishni, assimilyatsiya qilishni talab qiladi, ushbu madaniyatda umume'tirof etilgan ularni ifodalash shakllari, shuningdek individuallarni tushunish inson yashaydigan va ishlaydigan odamlarda hissiyotlarning namoyon bo'lishi. Umuman olganda, o'z-o'zini tartibga solish manba va sababni aniqlash qobiliyatini anglatadi tuyg'u paydo bo'lishi, uning maqsadi va rivojlanishning mumkin bo'lgan oqibatlari, uning darajasi muayyan vaziyatda yordam dasturi;

Shunga ko'ra, agar kerak bo'lsa, yo'l toping hissiyotlarni tartibga solish (uning intensivligi darajasining o'zgarishi yoki boshqa hissiyot bilan almashtirilishi), og'zaki va og'zaki bo'lmagan usullardan foydalangan holda nafas olishni, tana holatini boshqarish tuyg'ularni boshqarish va ichki

muloqotni boshqarish. Xuddi shu qobiliyat quyidagilarni o'z ichiga oladi muayyan vaziyatda zarur bo'lgan his-tuyg'ularni uyg'otish qobiliyati.

Shuni ta'kidlash kerak-ki, yetarli hissiy ifoda muhim ahamiyatga ega

jismoniy va ruhiy salomatlikni saqlash omili. Tuyg'ularni cheklash turli kasalliklarning paydo bo'lishiga yordam beradi. Shu bilan birga, nazoratsiz hissiy ifoda shaxslararo muloqotni qiyinlashtiradi. Hissiy daraja ekspresivlik shaxslararo munosabatlar sifatiga ham ta'sir qiladi.

Shunday qilib, haddan tashqari cheklov odamni sovuq, befarq deb qabul qilinishiga olib keladi, mag'rur, bu boshqalarni hayratda qoldiradi yoki yoqtirmaydi. Shunday qilib, balki uning yaqin doirasi uchun ham o'z-o'zini tartibga solish sohasidagi muammolar nafaqat noqulay mavzu.

O'zaro munosabatlarni tartibga solish mumkin bo'lgan sababni aniqlash qobiliyatini o'z ichiga oladi boshqa odamda his-tuyg'ularning paydo bo'lishi va uning rivojlanishining oqibatlarini bashorat qilish;

-boshqa odamning hissiy holatini o'zgartirish (hissiyotning intensivligi, o'tish boshqa his-tuyg'ular) og'zaki va og'zaki bo'lmagan vositalar yordamida chaqirish qobiliyati odamlarda kerakli tuyg'u;

Empatiya hissiy kompetentsiyaning asosiy tarkibiy qismidir. An'anaga ko'ra, bu hodisa hissiy holatni anglash deb tushuniladi, empatiya, boshqa odamning hissiy hayotida his qilish;

-bu insonning boshqa odamlarning tajribalariga hissiy munosabati quyidagicha namoyon bo'ladi. Empatiya paytida hissiy munosabat bir xil bo'ladi. Muayyan odam nimani va qanday boshdan kechirayotganiga hamdardlik bilan hissiy munosabat bu tajribaga nisbatan sezgir munosabat bilan ifodalanadi. Empatiya quyidagilarni o'z ichiga oladi;

-boshqa odamni tushunish, uning shaxsiyatini tahlil qilish asosida, hissiy hamdardlik, boshqa odamning his-tuyg'ulariga javob berish va his-tuyg'ularini ifoda etish, intilish yordam berish, boshqa odamga yordam berish. Empatiya atamasi nafaqat shaxsiy xususiyat-bunday tushunish qobiliyati va hamdardlik aniqlanadi, ushbu holat, shuningdek, muayyan odam nimani va qanday boshdan kechirayotganiga hamdardlik bilan hissiy munosabat bu tajribaga nisbatan sezgir munosabat bilan ifodalanadi.[4]

Zamonaviy psixologiyada empatiyaning bir necha turlari ajratiladi:

-hissiy, boshqa odamning reaksiyalarini proektsiyalash va taqlid qilish mexanizmlariga asoslangan;

-kognitiv, intellektual jarayonlarga asoslangan (taqqoslash, analogiya va boshqalar) va predikativ, insonning affektiv bashorat qilish qobiliyati sifatida muayyan vaziyatlarda boshqasining reaksiyalari namoyon bo'ladi.

Empatiyaning maxsus shakllari hamdardlik va hamdardlik-boshqa odamning his-tuyg'ulari va tajribasi, boshqasining his-tuyg'ulari haqida o'zlarining hissiy holatlari bilan tanishish.[5]

Psixologik adabiyotlarda empatiyaning uch darajasi ajralib turadi. Birinchi daraja:

-Birinchi daraja, inson bilmaydi va odamlarga hamdard bo'lishni xohlaydi, (past) boshqalarning his-tuyg'ulari va fikrlariga qiziqishning yetishmasligi bilan bog'liq.

-Ikkinchi ba'zi holatlarda o'zini namoyon qiladigan hamdardlik daraja epizodik qobiliyatni o'z ichiga oladi.

-Empatiyaning uchinchi darajasi (yuqori) boshqa odamni chuqur va aniq tushunishni, aqliy mahoratni anglatadi, uning his-tuyg'ularini o'zingizniki kabi qayta yaratadi; chuqur xushmuomalalik bilan imkon beradi, o'zingizning muammolarini tan olib va hech qanday majburlashsiz to'g'ri qarorlar qabul qilib ularning fikri yoki manfaatlarini yoqlaydi.

Eng chuqur daraja-bu **“bo'lish usuli”**, bu

boshqa odamning ichki dunyosining nuanslari va murakkabliklarini tushunishga imkon beradi. Bizning fikrimizcha, *“empatiya”* tushunchasini eng yetarli, tizimli tushunish I. M. Yusupov asarlarida taqdim etilgan. Uning fikricha, empatiya yaxlit hodisadir, psixikaning ongli va ongsiz darajalarini bir-biri bilan bog'laydigan maqsad, bu boshqa odamning ichki dunyosiga *“kirib borish”*. [7]

Muallifning tadqiqotini hisobga olgan holda shuni ta'kidlash kerakki, bir qator zamonaviy asarlarda empatiya muvaffaqiyatli professional bo'lishning kasbiy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan psixolog va pedagogning faoliyati odamlar bilan bevosita aloqada bo'lish asosiy omillaridan biri sifatida qaraladi. Empatiya eng muhim professional ahamiyatga ega sifatlardan biridir, shaxs va

pedagog-psixolog, ayniqsa, bu bilan muloqotda bolalar tomonidan empatiyaning namoyon bo'lishi uchun to'g'ri keladi.

Bolalar bilan hamdardlik bolani tushunish, unga o'z fikrini bildirish hamdardlik va tajriba, o'quvchiga hamdard bo'lish, unga hamdard bo'lish, namoyon bo'lish qobiliyati yaxshi niyat, uning barcha "*g'alabalari*" va "*mag'lubiyatlari*" ga tegishlilik hissi qobiliyatini o'z ichiga oladi.[4]

Yuqoridagilarni umumlashtirib, shuni ta'kidlash mumkin-ki, yuqori darajadagi shaxslar hissiy kompetentsiyani rivojlantirish pedagogika-psixologiyaning aniq qobiliyatlarga ega, o'z his-tuyg'ularini va boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish, hissiyotlarni boshqarish aloqa sohasida yuqori moslashuvchanlik va samaradorlikni keltirib chiqaradigan soha sifatida e'tirof etish mumkin.

Hissiy kompetentsiya, professional tarkibiy qism sifatida kompetentsiya-bu hissiy va ijtimoiy to'plam qobiliyatlar, masalan, o'z his-tuyg'ularini va boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish qobiliyati odamlar, hissiy sohani boshqarish uchun.

Hissiy tarkibiy qismlarning barchasi shaxslararo o'zaro ta'sir kompetentsiyalar bir-biri bilan bog'liq va ularning yaqin o'zaro bog'liqligi samarali bo'lishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Goleman D, Boyazis R, maki E. hissiy yetakchilik: boshqaruv san'ati hissiy aqlga asoslangan odamlar tomonidan. - M.: Alpina Business Books, 2005 Yil. 350S.
2. Zamorskaya T. V. IPK sharoitida pedagog-psixologlarning kasbiy malakasi takomillashtirishning psixologik va pedagogik xususiyatlari. Darslik: Tambov TOIPKRO, 2003 yil. 51 s.
3. Libina V., Libin A. V. Stressga javob berish uslublari / inson metodi: psixologik tahlil. M.: Ma'nosi, 1998. 204 s.
4. Manoylova M. A. Pedagoglarning hissiy intellektining akmeologik rivojlanishi va talabalar. Pskov: PGPI, 2004. 140 s.
5. Petrovskiy A. V., YAroshevskiy M. G. Psixologiya. Lug'at. M, 1990 yil. 400 s.
6. Stenkova V.I. Bo'lajak psixologlar, pedagog-psixologlarining vakolatlari: mualliflar. Ulan-Ude, 2007 yil. 22 s.
7. Yusupov I.M. O'zaro munosabatlar psixologiyasi. Qozon, 1991 yil. 250 s.
8. Yusupova G.V. Hissiy kompetentsiyaning tarkibi va o'lchovi psixol. fanlar. Ulan-Ude, 2007 yil. 22 s.
9. Mayer J.D. Emotional intelligence information. – 2005. – URL: http://www.unh.edu/emotional_intelligence.
10. Salovey P., Mayer J.D. Some final thoughts about personality and intelligence // Stenberg J., Ruzlis P. (eds). Personality and intelligence. Cambridge: Cambr. Univ. Press, 1994.